Нови Источник, 1936.

Садржај

Службени дио

Неслужбени дио: Прото С. Давидовић: Судски тужилац

Наша писма

Хроника

Књижевни преглед

Библиографија

Садржај:

СЛУЖБЕНИ ДИО 209

НЕСЛУЖБЕНИ ДИО:

Прото С. Давидовић: Судски тужилац . . 211

НАША ПИСМА 223

ХРОНИКА 227

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД 231

БИБЛИОГРАФИЈА 238

Инв. бр. 38435

Уведено у нови инвентар бр. 2651

НОВИ ИСТОЧНИК

Службени лист Православне Епархије добробосанске

Година III САРАЈЕВО, август 1936 Број 8

Власник: Епархијски црквени суд | Уредник: Др. Петар Маркичевић

Службени дио

ИЗ ЕПАРХИЈСКОГ ЦРКВЕНОГ СУДА

Број 1698-36.

Рукоположење. — Његово Високопреосвештенство Митрополит добро-босански Господин Петар на Архијерејској литургији отслуженој у цркви храма Рождества Пресвете Богородице у Сарајеву дана 28 (15) јуна 1936 године рукоположио је за ђакона Душана Шимића, свршеног теолога и суплента I мушке гимназије у Сарајеву.

—

Епархијски управни одбор

ИЗВЈЕШТАЈ

о раду у сједници Епархијског Управног Одбора добро-босанске Епархије одржане у Сарајеву, 3 јула (20 јуна) 1936 год.

Сједницу је молитвом отворио и претсједавао јој Његово Високопреосвештенство Митрополит добро-босански Господин Петар, и присуствовали су г. г.: потпретсједник Шћепан Грђић, секретар Др. Саво Љубибратић, чланови: Архимандрит Серафим (Ђарић), старешина Манастира Св. Тројице код Пљевља; протојереји: Лука Чупић, из Сарајева, Коста Поповић из Штрбаца и Слободан Шиљак из Илиног Брда — Пљевље, Милан Хаџи-Вуковић из Фоче, Гојко Праљак из Бугојна, Михаило Борисављевић из Прибоја на Лиму, инжињер Душан Смиљанић из Сарајева и епархијски правобранилац Др Мишо Семјан; — референт: Коста Ђурчић, епархијски књиговођа.

Поред ријешених разних личних молби за помоћи, помоћи за градње и поправке цркава, капела и парохијских домова, жалби, претреса буџета и закључних рачуна манастира и црквених општина и многобројних текућих предмета, — донесени су у сједници ови важнији закључци:

1) обзиром на то, што ће епархијски буџет бити отерећен од 1 јула 1936 исплате плате и додатка парохијском свештенству на основу односне „Уредбе о принадлежностима парохијског свештенства", које ће исплате вршити централна каса из расписаног 10%-ог "Патријаршијског прореза" — **да се по исхођењу надлежног пристанка и одобрења почам од 1. октобра 1936 год. снизи епархијски вјерски прирез** за православне пореске обвезнике **од 10% на 7%** на непосредни државни порез, **а од чиновника и намјештеника** да се епархијски вјерски прирез наплаћује од истог дана по стопи **0.35 мјесто досадашњих 0.50%, од принадлежности урачунљивих у пензију;**

2.) **усвојени закључни рачуни епархије и фондова за 1935-36 буџетску годину** на основу извјештаја чланова Финансијског одбора г. г. Шћепана Грђића и проте Косте Попопића, који су извршили преглед рачуна, с тим да се доставе — по претресу у наредној сједници Епархијског Савјета — на коначно одобрење Патријаршијском Управном Одбору.

3) усвојени **планови за градњу зграде Богословије**, израђени од инжињера Смиљанића по упуству и жељи Његове Стетости Патријарха и Св. Синода, доставиће се на коначно одобрење и потпис Св. Синоду с молбом, да се исходи одобрена сума из централне касе, како би се с градњом одмах отпочело и све године изградила зграда до под кров; у комисију која ће руководити лицитацијом за градњу одређени су г. г.: Шћепан Грђић, Милан Хаџи-Вуковић, Др Саво Љубибратић, Др Мишо Семјан и једно лице, кога одреди из своје средине одбор црквене општине сарајевске;

4) примљен је на знање досадашњи рад Епархијског Управног Одбора око што бољег и кориснијег **искоришћења топле воде код Манастира Бање („Прибојска бања")** и дато упуство за даљи рад;

5) **о продаји 15.000 м³ дрвета из шуме „Ожаљ"** у срезу прибојском, својина Манастира Св. Тројице.

Из канцеларије Епархијског Управног Одбора бр. 1111-36.

Судски тужилац

Црквеносправни приказ.*)

I

Постанак и историја установе

Установа црквеног брањоштва старог је поријекла. Није познато да је ова установа постојала у прва четири вијека Хришћанства, али је поуздано да је остварена почетком петог стољећа. Потреба бранилачког института у цркви споменута је први пут на Картагенском Сабору од 13 септ. 401 године, по други пут и у ширем обиму на Картагенском сабору од 13 јуна 407 године.[1]) Првобитни циљ ове установе образложен је у 75 правилу Картагенског сабора од 419 године.[2]) Правило 97 истог сабора даје овој установи шири дјелокруг поред прописа о личним условима браниоца и о начину постављања.

Непосредни повод бранилачкој установи у Цркви објашњава најречитије 75 правило картагенског сабора, па га преписујемо по преводу поч. Милаша:

„Сви установљујемо да треба ад царева тражити, да се поводом злостављања убогих, који се непрестано обраћају Цркви својим жалбама, изаберу за њих екдици, који ће их уз настојање епископа штитити од насиља богаташа".

---

*)

Литература:

1. Милаш: Православно Црквено право, Мостар 1902.

2. Милаш: Правила православне Цркве са тумачењем, Нови Сад 1895

3. Милаш: Достојанства у православној Цркви, Панчево 1879

4. Zhishman: Die Synoden und die Episkopalämter in der Morgenländischen Kirche, Wien 1867;

5. Kirchenlexikon, Freiburg in Breisgau, Herdersche Verlagshandlung, II. Auflage.

---

[1]) Zhishman: Die Synoden, S. 129.

[2]) Оци Картагенског сабора од 419 год. — њих 217 на броју издали су и оставили 133 правила, тако што су претресли правила пређашњих 14 сабора Картагенске цркве (од 348—418 г.) и од ових усвојили оне прописе који имају опште обавезни и трајни значај за читаву Картагенску црквену област, (121 правило) — и томе додали још и својих 12 одлука (Милаш: Правила I, срт. 24).

Садржај овога правила свједочи двоје: — експлоатација сиромашних са стране богатих није проклетство само новог вијека, посљедица техничког напретка и с њим спојене индустријализације занимања. Ова морална окорјелост — тако честа код привредно снажних — није ни мање позната ни мање одвратна у картагенској помјесној Цркви која се у своје вријеме одликовала не само бројем Христових сљедбеника већ и духовно дисциплинованим хришћанским животом њиховим.

Ово правило свједочи надаље да се пред тадашњим свјетовним судовима сироти и убоги нијесу могли појављивати „на равној нози" са богатима. Било због предрасуде о праву јачега, — наслијеђене из прехришћанске ере а несузбијане још младим Хришћанством, било због недостатка процесно правних прописа, — тек је јасно, да су се сиромашни, све чешће и бројније, обраћали цркви за помоћ и заштиту права, која им државна власт није осигуравала пред насртајем богатих и моћних. Црква је нашла лијека да се за ове убоге поставе екдици, браниоци, који ће их уз настојање епископа штитити од сваковрсних насиља богаташа. Савремени прописи свјетовног законодавства, по којима грађански судови постављају сиромашним лицима браниоце по службеној дужности, имају свој основ у брижљивом раду Цркве у одбрани сиротих и прогоњених, — и нијесу продукт правне науке најновијег доба" као што то није ни начело индивидуализације и цјелисходности казне, које је садржано у правилу 102 Трулског сабора у тако изразитој форми да не допушта никакву сумњу у то, да су ове „правне тековине" биле толико блиске учесницима свога сабора од 691 год. као и правним трудбеницима 18 и 19 стољећу.[3])

Не може се утврдити у којој је мјери остварен закључак Картагенског сабора од 401 год. Радије ћемо вјеровати, да молба царевима о постављању није у том времену имала жељени успјех него да се сабор ограничио на доношење ове одлуке и да се за њезино оживотворење није даље старао. Ову претпоставку потврђује одлука сабора од 407 год. у Картагени, садржана у правилу 97, — која гласи:

[3]) Испореди: Др. Чубрински: Коментар кривичног закона, друго издање, стр. 129—130.

„Установљује се такођер, да посланици Викентије и Фортунат, који се изашиљу у име свију епархија, замоле преславне цареве, да овласте установити изучене екдике, који ће обвезани бити служби да бране црквене послове, и који би као свештеници дотичне епархије, а уједно и као такви, који су примили на себе одбрану црквених послова, могли слободно кад потреба захтијева, улазити у судбене дворане, да одбију сваки нападај и да прикажу шта треба".[4])

Из овог саборског закључка видимо да је функција — намијењена браниоцу — постала широм. Браниоцу се више не ставља у дужност да брани само убоге од превласти богатих пред за то надлежним форумима већ да пред грађанским судовима заступа црквене послове уопште. У црквене послове спадала је првенствено заштита злостављених а беспомоћних али нијесу тим искључени други послови црквеног интереса од којих је еклик имао да „одбије сваки нападај кад потреба захтијева и прикаже што треба." У ред ових „послова" могли би — без бојазни да ћемо погријешити — ставити одбрану имовинских црквених интереса од приграбљавања појединаца или јеретичких заједница, које су тада често ницале, одржавале се негдје дуже негдје краће вријеме, али увијек на повремену материјалну штету ортодоксних хришћанских епархија па и већих црквених области.[5])

Правило 97 — садржи даљне елементе за организацију бранилачке установе. У првом реду признање државне власти. Ово признање које се имало изразити законском формулом државног поглавара о установљењу ове установе, представљало је први услов за обављање црквено-бранилачког позива пред државним судовима. — Без сасласне воље државне власти да црквеном браниоцу призна јавноправни положај са одређеним задатком да брани црквене послове пред државним судовима, — остала би ова установа без икаквог дјејства за циљеве којима је требала служити.

У реду личних услова за носиоца овог позива споменута је изученост, свештенички чин и клиричка припадност епископу код кога ће бити са службом. — Ови услови су важили увијек, — и не само за доба у коме је установа постала.

[4]) Превод Милаша: Правила II, стр. 232.
[5]) Види правило 93 Картагенског Сабора.

Тражила се у првом реду изученост што ће рећи да је по тадашњим захтјевима за звање дефенсор — а свршио нужне школе или на други — тада допуштени начин — стекао несумњиво оспособљење. Заступање црквених интереса могло се повјерити свештеничком лицу као најпозванијем и најпоузданијем па је било оправдано ограничење да се црквени послови не повјеравају лаичким лицима — који су могли бити за позив стручно и оспособљени, али Цркви нијесу пружали потребно јамство да би црквена ствар њиховим залагањем била боље заштићена него ли клирицима. Поготову кад су ови подређени епископу код кога су на служби и од овога овисни у мјери, у којој ни један други сталеж није овисан од овога старјешине.

Чикман наводи[6]) да је Црква за своју одбрану тражила установу какву су у II половици IV стољећа извојевали градови са муниципалним устројством за потребе грађанског живота. Организација ове црквене установе извршена је — услијед одлучног дјејства приведеног картагенског саборског закључка — у години 409 на основу конституција царева Теодосија II и Хонорија. Према овим црквеним одредбама црквени браниоци могу бити само хришћани, а бира их и у звању утврђује епископ, свештенство и угледни грађани епархиске резиденције. Установа је реорганизована 535 год. 15-ом Јустинијановом новелом. Новела је црквена браниоштва уздигла на степен магистрата и ову установу увела у живот на читавом подручју Источног римског царства.

Премда је учени Валсамон пропустио одговорити и утврдити да ли оваква врст бранилаца захваљује своје поријекло приведеним канонима картагенског сабора или можда још и ранијим уредбама, ипак је јасно ово:

1. да су црквени екдици од почетка петог стољећа били постављани као стални црквени чиновници при епископским катедрама;

2. да су дјелокруг рада црквених бранилаца предозначиле конституције а нарочито јустинијанова новела која се у Базиликама понавља.[6])

[6]) Die Synoden, S. 129—130.

Канонски кодекс православне цркве спомиње установу екдика још у правилу 23 четвртог Васељенског сабора у Халкидону 451 год. У овом правилу говори се о клирицима и калуђерима који се задуго задржавају у Цариграду без овлаштења својих епископа па мјуги у одлученом стању гдје творе забуну и праве сметње па и „кује појединих суноврађују".

Да се направи ред ставља овај сабор у дужност екдику „најсветије Цариградске цркве", да оваква лица опомене да напусте Царски град, па ако би опомена остала без успјеха, да их екдик силом отстрани из Цариграда и поврати у њихова мјеста.

Половином V стољећа — како то свједоче приведени канони и државни закони — службени дјелокруг црквеног екдика обухватао је: 1) заштиту црквених интереса пред грађанским судовима, и 2) дјелатност дисциплинског карактера.

Већ смо прије упозорили да је Црква у ред црквених послова ставила првенствено одбрану убогих против моћних и богатих, одбрану оних који нигдје не налажаху заштите повријеђеним правима, па се утекоше Цркви, која их је — по основном начелу свога права — и морала узети у заштиту. Када је већ екдику призната јавна бранилачка функција, није се он могао ограничавати само на штићење угрожених појединаца пред царским судовима већ је — по бранилачком устројству — заступао пред истим судовима и друге послове по налогу и у интересу Цркве.

Улога екдика у овом погледу посве је јасна. Екдик је оспособљени црквени службеник свештеничког чина, чија се служба састојала да пред цивилним и кривичним судовима пружа одбрану лицима која су црквену заштиту оправдано требала и да заступа имовинско-правне интересе Цркве.

Није нам у једнакој мјери јасна улога екдика у дисциплинском погледу. Из поменутог правила Васељенског Сабора у Халкидону произлази, да се екдик већ половином петог стољећа старао о извршењу дисциплинских мјера над свештенством оба реда. Али текст овог правила допушта и претпоставку, да је екдик вршио надзор над радом и владањем клирика и калуђера. Да би правилно извршио дужност да опомене а по потреби и протјера из Цариграда она лица која се у граду задржавају, било без овлаштења епархиског Архијереја, било да су одлучена, — морао је екдик претходно провјерити личне односе затечених лица, па иступити само про-

тив оних који су испуњавали услове да по саборској одлуци буду отстрањени.

По приказу овог правила функција екдика — у почетном устројству установе — претставља у неку руку црквену полицију која било по законодавној вољи Цркве или по наредби старјешинске власти — бди над радом и владањем свештенства и калуђера, те извршује казнене мјере над преступницима црквене дисциплине.

У канонима православне Цркве нема нигдје више помена о овом црквеном звању, дакле ни поближих података о обиму његових функција.

Задржали смо се нешто дуже на објашњавању постанка и првобитног устројства овог црквеног звања и намјери да покажемо — као што ће се то доцније видјети — да савремена установа црквеносудског тужиоца по двоструко ј функцији почива на прадавним основима, које је Црква дала звању екдика, и да дјелокруг тужиоца — како је обиље жен у Поступку за црквене судове — употпуњује према савременој потреби оне задатке које су екдику постављени још у половини петог стољећа.

Остаје нам да дамо још једно потребно објашњење у вези са правилом 23-ћим четвртог Васељенског Сабора. Из саборског налога упућеног на адресу екдика цариградске Цркве могао би се повући погрјешан закључак о независности овог црквеног звања од епархиског Архијереја. Међутим већ споменути лични услови за стицање тога звања, наиме клиричка припадност и свештенички чин, по црквеноправним посљедицама својим, отстрањују сваку сумњу у овом погледу. Заповијед отаца IV Васељенског Сабора није била управљена екдику цариградске Цркве као неком самосталном и од епископа те Цркве независном чиниоцу.

Апострофирање екдика у овом погледу само је доказ, да је организација црквене управе употпуњена службеницима са јасно опредијељеним фрнкцијама.

—

Изложили смо канонску основу црквенобранилачког звања и утврдили му функције према подацима, који се налазе у канонима као и државним законима до половине петог стољећа. Изложили смо дакле развитак установе за прва

четири деценија њезиног опстанка. Већ смо малочас примјетили да нам за ово временско раздобље недостају потребни подаци о функцијама екдика у дисциплинском погледу, што је и природно кад се узме да је стварање овог црквеног звања изазвала потреба не дисциплинске каравн већ одбрана беспомоћних који не могоше на другом мјесту наћи заштите повријеђеним правима нити окриља пред насртајима богатих и моћних.

Појам defensor ecclesiae (екдик, црквени екдик) укључује у себи не само задатак одбране материјално-правних интереса Цркве као правног лица и њезиних чланова, већ и бригу о дисциплини црквених служитеља. Наиме: савјесно обављање дужности и примјеран морални живот црквених служитеља јесте црквени интерес најкрупнијег значења. Само на овим темељима могуће је напредак живе црквене заједнице, и само на овим темељима постиже се непоколебиви престиж Цркве. Бранилац црквених послова против неправедног закорачења с поља, — постао је бранилац црквених интереса од повреде чланова сопствене заједнице. Првобитна намјена службе екдика проширује се и на одбрану црквених интереса моралне природе. Тиме је дат и пуни садржај овом звању који му је остао кроз вијекове.

Потпун образац овог црквеног функционера налазимо природно при старјешинским катедрама великих црквених области. Историјски извори на којима је репродуцирано устројство ове установе налазе се код Валсамона и Зонаре, учених каноничара и тумача те установе у многобројним одлукама цариградског патријарха и Синода. Ове податке прибрао је најпотпуније — колико ми знамо — учени познавалац историје и правног устројства источне Цркве, Др. Јосип Чижман, ванредни професор на факултету правних и државних наука универзитета у Бечу — и изнио их у дјелу: **Die Synoden und die Episkopalämter in der Morgenländischen Kirche** године 1867. На основу ових извора учени Чижман дао је нацрт дјелокруга **defensor-a ecclesiae,** црквеног браниоца кога ћемо изложити у слободном преводу:

1.

У свом звању дужан је црквени бранилац да — у име и по налогу епископа — заступа житеље епархије којима је

помоћ Цркве потребна, а посебно оне, који имају и нарочито право да ову помоћ захтијевају.

У такве се убрајају:

а) лица која траже пријем у црквену заједницу. Оваква лица екдик је припремао за крштење дајући им потребну поуку о вјерским и моралним истинама;

б) сирочад и удовице;

в) сви који трпе насиље од моћних и утицајних људи;

г) лица која су изложена опасности да изгубе слободу или су без своје кривице доспјела у заробљеништво или ропство;

д) лица, која су извршила веће или мање преступе, а гадају се да би им помоћ Цркве казну ублажила; или бјегунци који се утичу екдику на темељу права на црквени азил. У оваквим случајевима бранилац је брижљиво истраживао, из којих се разлога азил тражи. Ако су разлози оправдани, екдик признаје и осигурава азил; у противном случају дјествује да оваква лица несметано напусте мјесто свога прибјежишта;

ђ) епархијски економ ако је стављен под оптужбу.

2.

У судству имао је црквени бранилац ограничен удио. Валсамон одлучно оспорава вриједност закључку који се изводи из 23 правила IV Васељенског сабора, по коме би судска надлежност над свештенством и калуђерима припадала непосредно екдику.

Учешће црквеног браниоца у судству почивало је на праву:

а) да позива мирска лица — оптужена са стране свештеника — па, ако се не одазову ни на треће рочиште, да их предлаже на осуду;

б) да води извиде по свима црквеним преступима;

в) да по мањим преступима доноси пресуде и ове подноси епископу;

г) неовисан је у оцјени кривње или невиности оних који у бјегству потраже заштиту Цркве. Према однросним државним прописима одлучивао је екдик потпуно самостално о изручивању оваквих лица грађанским судовима;

[7]) Пресудом Патријарха Матије I од мјесеца септембра 1400 г. наложен је протекдику надзор над помилованим убицом.

д) има право да преда се призове све оне који прогоне лица, која се утичу под окриље цркве, и да на озе дјелује да цркву не доводе у положај, да свјетовним судовима изручује оне који су потражили њезину заштиту;

ђ) дужност му је да се стара да се црквеним судом изречене казне потпуно изврше и да пази да се најсавјесније одазову искри лица, којима је она наложена као услов за опроштај казне;[7])

ж) пред њим су склапали брак лица средњег сталежа од прве половине VI века. Исправи о склопљеном браку пред црквеним браниоцем, у којој је садржана само изјава воље за ступање у брак потврђена вјереницима и свједоцима — свештеним лицима, признавао се једнак значај као и исправи о склопљеном браку пред грађанском влашћу,[8]) која је по тадашим прописима садржавала не само потврђену изјаву вјереника да желе ступити у брак већ и уређење имовинског питања између лица која заснивају брачну заједницу.

3.

Као заступник хартофилаксу јавља се црквени бранилац:

а) у оним исправама, које је — иако против правила — испоставио црквени бранилац;

б) у 23 канону халкидонског сабора, по чијој је одредби могао из града — у случају опирања — и силом отстранити беспослена или страна или од надлежног епископа анатемом кажњена свштена лица;[9])

в) у Јустинијановим конституцијама од 1. III 528 год. по којима су егзарх и екдик имали задаћу да надзиру све-

[8]) Милаш: Правосл. Црквено право, стр. 614.

Новела 74 цара Јустинијана, којом се уводи предње отступање од форми грађанског брака, јесте почетак доцнијем увођењу само црквеног брака (893 г.) и отстрањењу грађанског облика наслијеђеног од римског прехришћанског права.

[9]) Не можемо се сложити са овом тврдњом проф. Чижмана. 23-ће правило Четвртог Васељенског сабора налаже изричито »екдику најсветије цркве цариградске« да из Цариграда отстрани беспослене клирике и калуђере, пошто се претходно увјери, да немају дозволу за боравак, да су под суспензијом или одлучењем, па нема основа тврдњи, да екдик у извршењу казнених мјера законодавног тијела — чини само замјену другом црквеном чиновнику.

штенство у погледу на уредно одржавање богослужења те да предлажу на казну свргнућа оно свештено лице, које не удовољава својим богослужбеним дужностима.

Ако су црквени послови захтијевали, могло је при једној епархији бити више црквених бранилаца. У оваквом случају бранисци су отправљали надлежне им послове у заједничком савјету под претсједавањем протекдика (вишег браниоца, надодвјетника). Валсамон признаје право само цариградској патријаршиској Цркви да поред протекдика може именовати и у службу увести и екдике (замјенике)[10]) мада се зна да је већ у првим вијековима и при осталим црквама било више екдика (н. пр. при Цркви у Риму, у Александрији). Ако је при епископској катедри био само један бранилац, носио је назив протекдик.

Надлештво, којим је руководио протекдик, носило је назив πρωτεκδίκειον, ἐκδίκειον — црквено бранилоштво. Било је смештено у црквеном предворју, вјероватно из обзира према лицима која су притицала црквеном азилу. Овдје је протекдик водио бригу да подређени му екдици савјесно воде званичне послове и да се одржавају црквеносудске функције. Овдје је чинио потребне извиде,[11]) водио нарочити протокол,[12]) потписивао акта, овдје је према признатој јурисдикцији израђивао пресуде, које је доцније подносио на одобрење свом Епархиском Архијерају.[13])

Поред општих црквеноправних норми имао се екдик у свом раду управљати и по засебној инструкцији πρωτεκδίκικὸν βιβλίον у којој су садржана његова нарочита права и побројани

[10]) Синодска акта Патријарха Мине из г. 536 наводе два екдика; новела цара Ираклија од г. 612 захтијеваше за цариградску Цркву десет екдика. У инструкцијама, које је патријарх Калист у г. 1357 издао егзарсима у сврху подизања и учвршћивања црквене дисциплине, налази се међу потписима и шест екдика.

[11]) У исправи патријарха Матије од мјесеца новембра 1401 г. налазимо протекдика Еугеника на дужности да утврђује чињенично стање о незаконитом отуђивању некаквог црквеног добра.

[12]) За примјер наводимо протекдиков протокол од мј. дец. 1501 у коме се калуђери манастира Манганиоста обавезују да ће мјесечно трипут служити литургију у цркви Св. Стевана.

[13]) Пресуда протекдиковог судишта од новембра 1338 године.

послови које је имао отправљати. Нешто слично данашњем Поступку за црквене судове.

Писмени документи који се односе на устројство епархиске управе спомињу: економа, сакеларија, скеуофилакса, хартофилакса, сакелија и протекдика као црквене чиновнике.

Од интереса је забиљежити да су само економ и екдик споменути у канонима; остала црквена достојанства, по свом имену, нијесу чистог канонског поријекла, већ су установљена по угледу на сличне функционере при царским дворовима. У потпуном броју постојали су само при катедрама великих црквених области, гдје су црквени послови били и многобројни и разнородни.

У канонском смислу сви ови функционери сачињавали су „Презвитерион", стално тијело које је у пословима црквене управе и судства по позиву епархијског Архијереја давало своје мишљење по предметима који су стављени на дневни ред.[14])

Неки црквени документи употребљавају за екдика назив дикајофилакс (правобранилац).[15]) Ова замјена у називима објашњава се тим, што је у каснијем добу византијског царства свјетовно звање дикајофилакса одговарало црквеном звању екдика.

—

У новије доба у аутокефалним црквеним областима налазимо тек изблиједелу слику звања црквеног тужиоца.

Закон о црквеним властима од 1862 за Србију не спомиње ни тужиоца ни браниоца. § 102 овог Закона прописује важност прописа кривичног поступка за доказна средства у поступку по кривичним споровима против свештених лица пред Епархијском конзисторијом. Конзисторија — дакле — покреће поступак, истражује, ставља под оптужбу, Конзисторија — гајзад — и пресуђује. Брачни спорови вођени су по поступку за цивилне парнице (§ 146), изузевши споразум о раскиду и заклетву странака као доказ (§ 157).

[14]) Испореди: Die Synoden, S. 91—94.

[15]) Назив дикајофилакс налазимо у исправама патријарха Филотија I за угровљашку Митрополију од 1370 год. у писму свештенства Митрополије Киос Патријарху Митрофану III. од године 1579; у записницима цариградског Синода из године 1642 и од 11. III. 1643.

По Уставу православних конзисторија у кнежевини Црној Гори од 1904 вршио је дужност бранилоца брака секретар конзисторије који је имао „особиту дужност, да при расправљању и пресуђивању о брачним спорним питањима, као штитник и бранитељ брака, настоји и сва законска средства употријеби да се једном склопљени брак у снази уздржи и да се без крајње нужде не разврга брачна веза, која је једном склопљена била" (§ 191). За кривичне спорове није у саставу конзисторије било посебног тужиоца (§ 144, ст. 7).

Конзисторијална система од 1782 године за подручје Карловачке Митрополије у III отсјеку (о особљу које ће састављати епархиску Конзисторију) предвиђа звање фишкала који ће „поглавито бранити послове тајана" (§ 3).

Привремено уређење епархије од 1871 за састав конзисторије предвиђа фишкала али му службени дјелокруг поближе не помиње (члан XXI), можда из тога разлога, што је кр. рескрипт од 1868 фишкалу поред правног савјета у црквено-правним пословима епархије ставио у дужност и одбрану брака.[16])

У Црквено-просвјетној Уредби за Б. и Х. § 183-ћем предвиђа се за Црквени Суд одвјетник, који је уједно и бранилац брака. Ово лице — слично конзисторијалној системи за карловачку митрополију — мора имати адвокатско оспособљење и право да може вршити адвокатске послове на територији Б. и Х. Овај одвјетник — по пракси — подносио је формалне тужбе у кривичним споровима против свештених лица и заступао их на суђењу.

На територију пређашње задарске и бококоторске епархије није ни постављан бранилац брака, јер су на том подручју брачни спорови спадали у надлежност грађанских судова (прописи о браку О. а. гр. Закона од 1852 уведени поново законом од 25 V 1868). О тужиоцу у кривичним споровима нема ни спомена.[17])

Прота Ј. Давидовић

(Наставиће се)

---

[16]) Др. М. Милашиновић: Тумач Српске народне црквене аутономије, Нови Сад 1897.

[17]) Влачић Љ: Збирка Закона, Задар 1906.

НАША ПИСМА

ОСВЕЋЕЊЕ ЦРКВЕ У БРЕЗИ

На Петровдан ове године обављено је још једно велико црквено славље, стављен је још један значајан датум у историји цркве наше. Тај дан свечано је освећена врло лепа новоподигнута црква у Брези, у срезу височком, коју су прилозима својим подигли радници-рудари на државном угљенокопу у Брези.

Цела акција око подизања, довршења и освећења ове цркве има нарочитога значаја за доба које преживљујемо, и обзиром на „ктиторе и приложнике свјатаго храма сего."

Његово Високопреосвештенство Митрополит добро-босански Господин Петар, са пратњом својом, на Петровдан кренуо је аутомобилом из Сарајева у Брезу, да увелича ово црквено славље, да подвуче овај историјски датум, да освети ову лепу цркву. Дан леп, свечан. Пун летње лепоте и празничне свечаности. Ауто јури низ плодно и романтично сарајевско поље, позлаћено класом дозреле пшенице и замрачено шумом набујалих кукуруза. Путем сретамо и пролазимо многа кола, коњанике и пешаке. То су брђани и брђанке из оближњих и даљњих села и засеока, кренули и иду на ово велико и ретко славље црквено. Како су достојанствени и лепи у свечаном расположењу и у празничким оделима својим. Набујали, здрави, отмени и лепи, као и ове њиве њихове, које су они култивисали и обрадили, као и они гајеви и воћњаци њихови, које су они подигли и одневали. Дуго су работали и знојем лица свога натапали и напајали мајчицу земљу, хранитељку своју. Синоћ су исправили погнута тела своја, убрисали знојева чела своја, умили се, преобукли, и ево их телесно преобучени и душевно препорођени, триумфално језде кроз плодна поља своја, да се Богу помоле и да Богу благодаре на благослову Његовоме, који се је тако изобилно излио на поља и њиве њихове. Ауто жури и лети, стиже и пролази ове гомиле ходочасника, који у ауту примећују и упознавају црквеногa поглавицу свога, светога Владику свога,

који, ево иде с њима заједно, да њихове молитве прими, и да их принесе милостивоме Оцу небесноме. Зато, ено, с поштовањем скидају капе и поздрављају радосно Владику свога. Из Подлугова улазимо у котлину једне планинске речице брзе. Пред нама, у подножју планинских пропланака и брда, указује се призор необичан. На неколико места, дим у густим и црним облацима куља, извире из земље, и као неким црним суморним плаштом прекрива куће, које се тешко назиру и распознају у томе плашту црноме. То је рудник Бреза. Пре 20—30 година ту су се откриле велике наслаге каменога угља. И од тада стотинама радника-рудара са крампама и лопатама, и са знојем лица свога, зарађују овђе хљеб потребни за себе и за своје породице. Али и ови мали и незнатни људи, радници и рудари, и они су браћа Христова. И они су једни од оне многобројне браће Христове, који исповедају и доказују науку Христову, да „не живи човјек о самом хљебу, но о свакој ријечи која излази из уста Божијих" (Мат. 44). Ова мала браћа Христова у Брези пуних шест година дана давали су прилог од скромне и незнатне радјице своје. Пуних шест година дана откидали су залогај по залогај од насушнога хљеба свога, да би тим циглама, испеченим од залогаја хљеба свога, подигли свој Дом Божји, из кога ће чути реч Божију.

Ово похвално и Богу угодо дело њихово није остало незапажено и на највећем месту. Зато им је и блаженопочивши Краљ Александар I. Ујединитељ, одмах у почетку притекао у помоћ, са прилогом својим, у виду једнога великога црквенога звона. Пуних шест година дана у Брези се је подизао Дом Божији, из кога ће се слушати реч Божија. И ево пред нама стоји довршено и изванредним успехом крунисано дело радника и рудара у Брези. Косовска Грачаница у минијатури, створила се, као чудом неким да је пренешена, ево је стоји пред нама, и лепотом својом бљешти у Брези, у овом суморном и димом замагљеном месту рударском. Около цркве народ многобројан чека Владику свога да освети цркву. Пред портом црквеном, претседник одбора за подизање цркве г. Веселин Калуђерчић поздравља Владику и радује се што је дочекао овај историјски дан, да довршену цркву може предати старешини црквеном. Пред црквеним вратима, месни

свештеник г. Василије Зечевић поздравља Владику и моли га да освети новоподигнуту цркву. Владика одговара и претседнику и свештенику. Наглашује радост своју што је дочекао ову свечаност велику и ретку, да освети још једну цркву нову, народу своме. И одмах отпочиње чин освећења цркве. Уз звуке црквених звона и пуцњаву црквених прангија Архијереј са свештенством и народом, около цркве обноси мошти свете, које ће се сада залити и за векове запечатити у трапези светој, на којој ће се читати Јеванђеље свето, и слушати речи Христове, речи Божије. По освећењу цркве, у новој освећеној цркви, отпочиње прва Архијерејска литургија света, на којој умилно и складно одговара и пева, одлично певачко друштво „Слога" сарајевска. Ову велику црквену свечаност увеличали су, и освећењу цркве и архијерејској литургији присуствовали су државни великодостојници, изасланик Његовог Величанства Краља, пуковник г. Боривој Јонић, Министар пошта и телеграфа г. Др. Бранко Калуђерчић, Бан Дринске Бановине г. Предраг Лукић, начелник среза височког г. Зељић, народни посланици г. г. Живковић и Дачић, као и многобројни преставници хуманих и националних установа наших.

На крају литургије у новоосвећеној препуној цркви Владика је одржао значајну проповед о краткоћи и пролазности жеља наших на своме свету. Много се трудимо и бринемо. Много желимо и хоћемо, а, гле, све ово за чим чезнемо у овоземаљском животу своме, све је тако релативно. Слава, богатство, здравље, младост, лепота — све те лепе жеље наше, о којима сањамо, за којим руке пружамо, и на чијем остварењу радимо и деламо, само су химере и варке, које нас напуштају и остављају, чим се осмехну на нас. „Бринемо се и трудимо за много, а само је једно потребно" (Л. 10, 41—42). Потребно је побринути се за живот вечни. Потребно је створити и оживотворити дела која ће вечно живети, и кроз која ћемо и ми вечно живети, а „благо томе ко довјека живи, имао се раштa и родити". Благо вредним и побожним радницима и рударима из Брезе, јер ће и они вечно живети у овоме делу своме, које ће вечито постојати овђе и причати о њима потомству њиховоме.

Проматрам слушаоце. Кроз њихов блажени осмејак, који им извире из веселих очију, и лепрша на раздраганом лицу, виде се ведре душе и радосна срца њихова. Ведре душе и раздрагана срца њихова помилована речима Владичиним, трепте од среће и благослова, као и оне њиве и ливаде јутрос по сарајевском пољу, помиловане зрацима сунчаним. Света литургија се свршава. Наред са Владиком и Гостима високим, достојанствено и побожно излази из храма. Пред црквом опет изненађење, опет читав један доживљај. Претседник одбора за подизање цркве, застаје пред вратима црквеним. Узбуђен је, јер је ово један тако важан и знаменит дан за њега. Проматра сељаке, раднике и руларе. Проматра вредне своје сараднике и помоћнике. Захваљује им на сарадњи и помоћи њиховој, и, као какав стари Раде Неимаре, из доброга доба Немањићског, благосиља сараднике и помоћнике своје, благосиља домове, амбаре, торове и поља њихова. Затим се обраћа Гостима високим. Поклања се дубоко пред изаслаником Његовог Величанства Краља, благодари му на високој пажњи коју је указао према месту овоме, и моли га да испред овога освећенога Дома Божијега понесе љубав и оданост нашу, нашем Дому Краљевском. Обраћа се Господину Министру Краљевске Владе, благодари и захваљује и њему. На то се спонтано одиграва призор један, који је на све присутне оставио дубоког утиска. Министар Калуђерчић прилази претседнику Калуђерчићу и с њиме се братски грли и љуби. Док се два брата љубе пред вратима новоподигнутог и освећеног храма светосавског, њихов отац, стари и отмени Господин наш, Стева Калуђерчић, велики педагог, учитељ и просветитељ наш, који је пуних пет деценија васпитавао и учио децу нашу да воле цркву светосавску, и да воле браћу своју — до суза узбуђен, срећан и задовољан, проматра ово децу своју загрљену у братској љубави пред новоподигнутом црквом светосавском. Он је скривен негде у овоме збору отмеономе, али ми га осећамо међу нама. Љубав је родитељска светлост која зари и осветљава, ако се и не види. Озарени и осветљени светлошћу том, као и под дејмом свега онога што смо чули и видели у Брези и идући у Брезу, долазимо до уверења, да заиста не живи човек само о јелу и пићу.

Јанко Брежанчић

ХРОНИКА

ВИСОКА ПОСЕТА СТАРОЈ САРАЈЕВСКОЈ ЦРКВИ. На путу кроз Југославију Њено Величанство наша Краљица Марија удостојила је високом посетом својом и наше крајеве, и дошла је на Илицу 4. августа (22. јула) т. г. где је најсвечаније дочекана и поздрављена од стране преставника државне власти и народа многобројног. У среду 5. августа (23 јула) т. г. Њено Величанство Краљица, из Илице, са свитом и пратњом Својом, кренула је у Сарајево. Из Банске управе јављено је да ће Њено Величанство Краљица посетити и стару српско-православну цркву, па је Његово Високопреосвештенство Митрополит дабро-босански Господин Петар са свештенством, претседником црквене општине г. Иконићем, сенатором г. Љубибратићем, преставницима и преставницама културних и хуманих установа наших, и са многобројним народом, пред портом црквеном исчекивао Високу Гошћу, жељну и премилу Краљицу нашу; у 11 сати кроз заставама окићену Александрову улицу, аутомобилска сирена објавила је долазак Краљице наше, коју је народ поздрављао: Живела Краљица наша! Пред портом црквеном Њено Величанство Краљица Марија изашла је из аутомобила, насмејана и весела. Са црквених врата отпоздрављала је махањем руке на велике овације, које су јој приредили сарајевски грађани, међу којима је примећено и много сеоскога света, пошто је тај дан пазарни дан у Сарајеву. Његово Високопреосвештенство Митрополит дабро-босански Господин Петар поздравио је Њено Величанство Краљицу и рекао: »Добро нам дошли Ваше Величанство, Ваш долазак у нашу средину, нека буде благословен!« — Да Бог да по све нас — одговорила је Њ. В. Краљица и пружила руку Господину Митрополиту. Затим се је Њ. В. Краљица руковала са свима присутнима и ушла у цркву праћена Господином Митрополитом и Својом свитом. Њ. Величанство Краљица у цркви се је дуље задржала, проматрајући и показујући велико интересовање за старе иконе, кандила и утвари црквене. За многе предмете тражила је, да Јој се даду објашњења. Потребна обавештења давао је протојереј Мирко Максимовић парох сарајевски. Из цркве Њ. В. Краљица отишла је у црквени музеј при старој цркви, где је такође остала пуних 15. минута. На изласку из црквеног музеја, претседник црквене општине г. Иконић предао је Њ. В. Краљици Споменицу Краљ. српске академије, која обрађује српско-православну цркву. Опраштајући се са Његовим Високопреосвештенством Митрополитом Господином Петром, Њено Величанство Краљица Марија хоће да пољуби руку великог црквеног достојанственика и Архијереја, што Господин Митрополит нежним додиром своје друге руке спречава.

Господин Митрополит до суза узбуђен, рекао је: »Сви ми, цео народ наш, гајимо наду у Ваше Величанство, као Мајку нашег младог Краља, да ћете нам Краља Петра одгојити тако да буде достојан наш-

љедник славних Карађорђевића. Ми сваког дана молимо Бога да Вашем Величанству и Њ. В. Краљу Петру II. подари здравље и дуг живот«.

— Хвала Вам. Хвала и на очинским молитвама и на благослову, одговорила је Њ. В. Краљица.

Из цркве Њ. В. Краљица пешке се је упутила кроз сарајевске улице. Народна Краљица пошла је у народ.

НОВЕ УРЕДБЕ. Рад св. архијерејског сабора и патријаршиског савјета у овогодишњим засједањима која су одржана током јуна, био је веома плодан. Донијете су многе уредбе, неопходно потребне за правилан живот и напредак наше цркве.

Тако је патријаршиски савјет, по претходно прибављеној сагласности св. архијерејског сабора, донио ове уредбе:

1) Уредбу о Патријарху и Архијерејима и њиховим принадлежностима;

2) Уредбу о парохијском свештенству и његовим активним и пензиским принадлежностима;

3) Уредбу о црквено јерархиским службеницима српске православне цркве и њиховим принадлежностима;

4) Уредбу о пензијама службеника српске православне цркве;

5) Уредбу о рачуноводству српске православне цркве и њених установа и фондова;

6) Уредбу о накнади путних и селидбених трошкова органа и службеника српске православне цркве, и

7) Уредбу о спајању Црквеног фонда бивше Митрополије Београдске са фондовима бивше Митрополије Карловачке и иметком бившег Великог Управног и Просвјетног Савјета у Босни и Херцеговини који имају сродне намјере.

Осим свих донио је Патријаршијски савјет у својој надлежности и ове Уредбе:

1) Уредбу о установљењу положаја и службених односа чиновника и осталих службеника за спољну црквену управу и о њиховим принадлежностима;

2) Уредбу о организацији Патријаршиске управне канцеларије и осталих канцеларија за спољну црквену управу;

3) Уредбу о управи, руковању, контроли и надзору црквених фондова, задужбина (заклада) и добара;

4) Уредбу о осигурању српско-православних црквених добара против штете од пожара и других непогода.

У броју 16 и 17 »Гласника« од 1 јула о. г. објављене су прве двије уредбе: **»Уредба о Патријарху и Архијерејима и њиховим принадлежностима«** (стр. 285—289) и **»Уредба о парохијском свештенству«** (стр. 290 до 316), која ступа на снагу 1 јула о. г. као и Уредба о Архијерејима, док Уредба о Патријарху ступа на снагу тек 1 октобра о. г.

Уједно је објављена и **Таблица** доприноса за пензије пензионисаних свештеника Српскер правосл. цркве, њихових жена и дјеце (стр. 316).

У броју 18 и 19 »Гласника« од 15 јула о. г. објављене су ове уред-

бе: **Уредба о црквено-јерархијским службеницима** Српске прав. цркве и њиховим принадлежностима (стр. 353—370); **Уредба о установљењу положаја и службених односа чиновника** и осталих службеника за спољну црквену управу и о њиховим принадлежностима (стр. 370—378); **Уредба о пензијама** службеника Српске прав. цркве (стр. 379—384); **Уредба о организацији Патријаршиске управне канцеларије** и осталих канцеларија за спољну црквену управу (стр. 384—388).

У броју 20 и 21 »Гласника« од 28 јула штампане су ове уредбе: **Уредба о рачуноводству** српске православне цркве и њених установа и фондова (стр. 425—438); **Уредба** о управи, руковању, контроли и надзору **црквених фондова,** задужбина (заклада) и добара (стр. 438—446); **Уредба о спајању црквеног фонда . . :** (стр. 4446—447); **Уредба о накнади путних и селидбених трошкова** органа и службеника Српске православне цркве (стр. 447—456) и **Уредба о осигурању** српско-православних црквених добара против штете од пожара и других непогода (с. 456—462).

УПРАВНИ СУД. — Одлуком Св. архијерејског Сабора и Патријаршиског управног одбора образован је Управни суд српске православне цркве, који ће рјешавати евентуалне жалбе службеника.

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ. — Св. архијерејски сабор прописао је наставни план и програм из вјеронауке за све основне, средње и стручне школе. Питање Духовне Монашке Академије овога засједања није могло бити дефинитивно ријешено, због краткоће у времену, али ће се ово питање рјешавати на идућем засједању Св. архијерејског сабора.

ФОНД. — За вријеме овогодишњег засједања Св. архијерејског сабора основан је фонд за спомен блаженопочившег Краља Александра I Ујединитеља са основним капиталом од 1,000.000 динара, чији ће се приходи трошити на помагање сиротиње на дан смрти блаженопочившег Краља.

НА БЕОГРАДСКОМ УНИВРЗИТЕТУ у школској 1935-36 години било је уписано свега 7221 студената, од тога 1398 женских. На богословском факултету било је 277 стуудената, од тога 21 женска. Ове године дипломирало је на богословском факултету 20 студената. На свима факултетима примјећује се велики прилив студената из других земаља, што указује на чињеницу да наши унивезитети привлаче пажњу иностранства. Тако је на богословском факултету било 24 студента из иностранства, а највише из Румуније, Албаније и Мађарске.

ДОКТОР ТЕОЛОГИЈЕ на православном богословском факултету у Београду. Г. Ђоко Слијепчевић, суплент-катихета IV мушке гимназије у Београду, уредник »Хришћанске мисли«, докторирао је на Богословском факултету 30 јуна о. г. Одлично је бранио своју докторску дисертацију: »Стефан Стратимировић као црквени, културни, просветни и национално-политички радник.« Докторски испит положио је са оцјеном: »једногласно«. Ово је пви доктор православног богословља, послије доктора honoris causa професора проте Стеве Димитријевића, на православном Богословском факултету у Београду.

УДРУЖЕЊЕ ЦРКВЕЊАКА И ЦРКВЕНИХ ПОЈАЦА оснива се сада, са сједиштем у Београду. Циљ Удружења биће: да помаже материјално своје изнемогле, обољеле и незбринуте чланове и њихове породице; да ради на стварењу свога пензионога фонда; да се стара о угледу својих чланова и о њиховом образовању и усавршавању с обзиром на њихов позив и службу; да узима у заштиту своје чланове и брине се за њих у њиховим оправданим захтјевима; да се стара о добрим односима међу члановима, развијању пријатељства и другарства, а да отклања све евентуалне несугласице и размирице; да свима силама потпомаже мисију и акцију наше св. цркве у буђењу и јачању православне свијести код нашега народа. (»Православље«)

† МАРКО С. ПОПОВИЋ. — У 67 години живота, измучен дугом и тешком болешћу, 6 јуна о. г. умро је дугогодишњи мостарски прота ставрофор Марко С. Поповић, архијерејски замјеник и члан Црквеног суда у Мостару. Смрћу његовом угасио се живот једног истинског народног свештеника. Рођен у честитој српској породици Поповића у Пљевљима, прота Марко је цио свој дугогодишњи свештенички и национални рад посветио Мостару и Херцеговини. Послије свршене богословије у Ресељеву, Марко је дуго година учитељевао у Стоцу и Фочи. Послије рукоположења, прота Марко 1894 године одлази за пароха у Невесиње, гдје остаје три године. Послије тога постаје парох у Коњицу, гдје остаје све до 1910 године. У Коњицу оснива он српску читаоницу и дом св. Саве. Послије тога црквена општина у Мостару, видећи у младом пароху вриједног свештеника и народног трудбеника, бира Марка за првог пароха мостарске парохије. У Мостару прота Марко поред своје свештеничке дужности активно сарађује у свима националним, културним и просвјетним друштвима. У времену од 1919 до 1929 године Марко је био управитељ мостарског протопрезвитерата, а од 1923 до 1926 године вршио је дужност и управитеља невесињског протопрезвитерата. За редовног члана Црквеног суда у Мостару и архијерејског замјеника постављен је 1929 године, на којим га је дужностима и смрт затекла.

Осим рада на националном и политичком пољу, прота Марко радио је и на књижевности. Писао је родољубиве пјесме и пјесме за дјецу. Књижевни му је псеудоним био »Родољуб«. Много је радио на прикупљању народних умотворина и фолклора. Сарађивао је и по разним црквеним часописима и листовима. Смрћу проте Марка губи и »Нови Источник« једног вриједног сарадника.

За свој плодоносни свештенички и национални рад Марко Поповић био је одликован многим црквеним и грађанским одликовањима.

Вјечна му памјат!

† ПРОТА СИМО ЛИСИЧИЋ. — Половицом јуна о. г. преселио се у вјечност један од најстаријих свештеника наше Епархије, Симо Лисичић, протојереј-ставрофор, парох отиловачко-бабински, у 80-ој години свога живота. Рођен 10 јуна 1856, прото Симо рукоположен је 22 августа 1881 године од херцеговачко-захумског митрополита Игњатија и постављен за пароха отиловачко-бабинског, на којој је дужности провео вијек и дочекао смрт, искрено ожаљен од својих парохијана и цијелог

околног народа. За протопрезвитера произведен је 22 августа 1922, а пензиописан је 22 марта 1928 године.

Колико је стари прота био код народа омиљен и уважаван, видјело се најбоље приликом његове сахране. Из Андровића мртво тијело протино пренијето је одмах, 16 јуна, у Пљевље и смјештено у пљеваљску цркву. Опијело је обавио архијерејски намјесник прота Сава Вукојичић уз асистенцију дванаест свештеника и у присуству многобројног народа. С покојником се опростио у цркви, у име цркве и свештенства, прота Вукојичић, а послије су одржали говоре свештеник Стеван Петровић, тежак Ратко Мосур, Михаило Драгашевић, учитељ и Симо Шиљак, износећи савјесни и пожртвовни рад покојника, нарочито у мучним данима ропства.

Слава и вјечни покој народном борцу и свештенику, проти Сими!

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Bogomilstvo ili patarenstvo написао проф. Др И. Јаблановић, Мостар 1936.

Писац, како сам каже, у овом дјелу намјерно „није хтио распредати хисторију богомилства у Босни под босанским бановима и краљевима. Тај је дио доста опширно обрађиван и обрађен." Писац је „у овој студији обратио главну пажњу идејној страни богомилства, његовој културној вриједности." Држећи се тог програма, писац је научно обрадио „генетички развој религијско-филозофског дуализма до манихеизма, манихеизам као оца богомилства, о попу Богомилу и богомилству, културну оцјену богомилства, став Цркве према богомилству у Босни, акцију угарско-хрватских краљева против богомилства у Босни и пропаст богомилства и његове послједице у хрватском народу.

При оцјени овог дјела нас интересује како је писац ријешио проблем босанске средњовјековне цркве. Сви писци почевши од Рачког, створили су познату теорију о босанској цркви као богомилској, манихејској. При утврђивању те теорије домаћи извори узимани су врло мало или нимало у обзир. Иако су ти извори оскудни, ипак су давали податке, који су доводили у сумњу западне изворе. Писци су ипак

прешли преко њих, држећи да су босански кршћани током времена у нечему (н. пр. у храмовима) удаљили се „од своје првобитне науке (Рачки Стар. 1 стр. 107) или да нису били довољно јаки у богословљу, па су из незнања давали изјаве „чисто ортодоксне" (Јиречек: Ист. Срба стр. 210).

Међутим, у времену кад се мислило да је казана и посљедња ријеч о босанској цркви, проналази Др. Ћ. Трухелка „Тестаменат госта Радина" (Гласник музеја 1911), чији се садржај не слаже ни у једној тачци са богомилском науком. Тај документ потресао је из темеља теорију о богомилству у Босни. Посљедователи Рачког ипак су се снашли и прибрали. Немогавши обићи Тестамента Радиновог, а не напуштајући теорије о богомилству Босне, утрпали су и ортодоксне податке из Тестамента у оквир богомилства створени од Рачког, и тако створили неки конгломерат од богомилства и правовјерја, и опет не узимајући у обзир већ познате домаће споменике. То је извео најприје Др З. И. Бјеловучић, а за њим и Др. И. Јаблановић.

При излагању учења босанске средњовјековне цркве г. Јаблановић је по Вјекославу Клајићу изнио учење богомилско: о Богу, св. Тројици, св. Духу, Исусу, васкрсењу мртвих; изворима вјере, о храмовима, јерархији, примању вјерних, о браку и т. д. Из домаћих извора т. ј. из Тестамента Радиновог узео је ово: „богомили босански признају свеце, славе крсно име, заклињу се на крст, с њим почињу опоруке и не зазиру од њега, држе постове (обичне и коризмене) вјерују у опроштење гријеха, вјерују у опћи суд, моле за душе покојних, пале свијеће на гробним споменицима, исклесавају крстове, вјерују у анђеле, у десет заповиједи божји" (Стр. 30).

Исконструисавши овако вјеру босанске цркве, констатује писац да је босанска црква била „вјером много ближа кршћанској цркви од оне у Бугарској и оне у Италији" и да су „успркос свој тој акомодацији били и остали манихејци, патарени." Та акомодација настала је отуд што је „и над богомилима босанским владао **вјечни закон еволуције,** па да су и они проживљавали у току времена неки извјесни развој, који је, како нам повјест свједочи, кренуо на десну према позитивном, правовјерном хришћанству." (стр. 31).

Писац се није изјаснио према коме је правовјерном хришћанству богомилство учинило скретање — православљу или

католицизму. Ако је било неког скретања, по домаћим изворима видимо да је то скретање било према источној православној, специјално српској цркви, док би узевши у обзир „еволуцију и акомодацију" скретање морало бити према западној, јер су отуда долазила прогањања, па би према томе скретање и ишло на ту страну.

Незнамо из којих разлога писац није из домаћих извора навео све случајеве „акомодације": н. пр. босански крстјани поштовали су св. Јована претечу, имали храмове као и други правовјерни хришћани, заклињали се живим и свемогућим Богом, св. јединосуштном и нераздјелимом Тројицом, часним и животворећим крстом и са 318 св. отаца никејских (ово заклињање св. оцима доказује признавање васељенских сабора и догмата и канона донешених на њима — дакле признавање св. Предања) и свију светих који од вијека Богу угодише; имали су јутарње богослужење по типику источне-православне цркве, што се види по канону јутрење у Хвалову рукопису; по истом канону јутрење види се да су поштовали и Мојсија и остале пророке, дакле сав стари завјет, а не само псалме; из Хвалова рукописа такођер се дознаје да су поштовали свете и њихове слике — иконе, даље, да су читана јеванђеља оним редом којим се читају у православној цркви; дакле може се закључити да су имали и свету литурлију. Ово последње утврђује се радом Милана Карановића „Гробна црква" (Сарајево 1934,)*) којим је ријешио значење једног споменика, који је деценијама у сарајевском музеју чекао своје право објашњење. По том споменику босанска црква имала је и своје свете сасуде и то у облику који је у употреби у православној цркви, потребне за вршење свете тајне евхаристије.

---

*) Карактеристично је зашто писац у свом списку литературе није поменуо наведеног дјела Милана Карановића. Ово важно дјело, којим се је послије Трухелкина „Тестамента госта Радина" босанска црква још више показала у својој свјетлости ортодоксије из таме богомилства, која се на њу, без њене кривице, навукла током вијекова требало је свакако узети у обзир. Оваково дјело, без обзира на разлоге, није смјело остати незапажено од једног историчара, као што је госп. Др. Јаблановић, који се „питањем богомилским бавио много и радо."

Вјерујемо да је г. Јаблановићу све сво било познато; али да је све ове податке из домаћих извора употребио, морао би своје мишљење о акомодацији напустити, пошто би дошао до увјерења, да остаје врло мало података па да се употпуни правовјерност босанске цркве. Писац би застао пред тим недостатком доказа и тешко би се одлучио, да их попуни из богомилског учења.

Недостају, истина, директни подаци о св. тајнама крштења, свештенства и брака, али у вези са осталим подацима можемо вјеровати, да су крштење, свештенство и брак били и код босанских крстјана св. тајне као и у ортодоксној цркви. „Баптисмус либра", за који се мисли да је важно као крштење код Катара, који је у основи и у неким појединостима сличан православном обреду мошћења, не може се примијенити на босанске крстјане.

Навод да су босански крстјани узимали жене под увјетом да буду вјерне и добре, узет је из случаја краља Стефана Томе, који да се оженио „по обичају домовине и да му жена буде добра и вјерна." Тим ријечима је и з б ј е г н у т о п р и з н а њ е, да се исти вјенчао по обреду ист. прав. цркве.

Велику забуну у познавању босанске цркве чине народни називи јерархије те цркве, али ти називи одговарали су у своје вријеме дословно грчким називима који су били у употреби на истоку (о тим називима као и ријечи патарени, добри људи и т. д. биће говора у посебном чланку).

Писац тврди да је богомилство Босну „расточило и у политичком и расносоцијалном и културно-просвјетном погледу — оно је Босну политички дезорганизовало... Мора то имати своје засебне достаје разлоге". (Стр. 59).

Како историја утврђује, Босна је заиста била поприште буна и нереда и борби, које властеле међу собом, које против својих владара, и ратова са Угарском, шт о је заиста утицало те је Босна заостала у сваком погледу — али за све ово не може носити одговорност босанска црква. Узроци таквом стању долазили су с поља. Зависност Босне од угарских краљева морала је лоше дјеловати на покорност властеле својим владарима; није било лако дисциплиновати вазале краљу, који је и сам био вазал. Покушаји бакова и краљева под притиском Рима и Будима, да народ босански потчине римској

цркви нису успијевали, него су доводили до оружаних интервенција Угарске, што је такође сметало да се и живот цркве развија. Када су год Рим и Будим били забављени својим бригама код куће, и државни и црквени живот у Босни, кретао би напријед, док би мијешањем њиховим настајао застој. Сам Рачки је то примјетио и окарактерисао ријечима: „У Босни спажа се живот у свих одношајих јавних докле јој домаћи владаоци стоје на челу. Али чим ова земља постаје подножје Угарске државе, пада на њу застор заборавности и мртвила... сав живот државни и црквени у Босни, као да је био обамро под вјетром, који је дувао с оне стране Саве." (Рачки, Богомили и патарени, 418, 419).

О томе, да ли је богомилство допринијело развоју људске мисли у хисторији, писац констатује, да је богомилство „по својим заторним теоријама било антифамилијарно, антисоцијално, па по том деструктивно и негативно, дакле некултурно (стр. 35).

Те констатације и закључци могу бити тачни за чисто богомилство, о ком питац говори, али за босанску цркву, кад би и била богомилкса са својим „скретањем у десно" — не могу важити. Писац, признавши акомодацију т. ј. ортодоксност није могла бити без утицаја на идејну страну и културност, вриједност босанске цркве. Зар су они елементи акомодације, које је писац узео из тестамента госта Радина могли бити утицаји? Радин се брине снахом Павом и њеном дјецом, синовцима и нећацима, послугом својом, сиротињом и босанском „крстјанском" и римокатоличком и зидањем храма, посмртне своје задужбине. Јасно је да у овом акту Радинова нема ништа антифамилијарно антисоцијално, деструктивно, негативно и некултурно — него обрнуто. Самим тестаментом Радиновим доказује се фамилијарност, социјалност, конструктивност, позитивност и културност босанске средњовјековне цркве.

Писац је посветио велику пажњу поглављима о ставу римске цркве и угарских краљева према босанској цркви и опширно изнио велику апологију, да оправда став своје цркве а и Угарске према „јеретицима", против којих су употребили сва средства оног времена, инквизицију и крсташке ратове. Оправдати данас поступак римске цркве и Угарске пре-

ма Босни, сувишно је. Римска црква служила се средствима, која су јој у оним временима била на расположењу, па и данас се служи у својој акцији средствима, која јој прилике дозвољавају. **Босанска крстјанска црква није била римокатоличка — и није хтјела ни бити.** У самом том факту и лежи сва њена кривица. Непризнавање римске цркве као матере и римског папе као главе цркве, већ је био довољан разлог, да се употребе сва средства, да се Босна присили на покорност а прилике — зависност Босне од Угарске — ишле су римској цркви на руку. То што је Босна претрпила, претрпила би и Србија, да је случајно била у истим политичким приликама.

О „свршетку богомилства" писац се држи дословно тезе, коју је поставио Рачки, а које се неотступно придржавају сви римокатолички писци, — т. ј. да су босански богомили листом прешли у ислам. Ово питање је са пуно пажње и документовања обрадио др. В. Глушац и побио горњу тезу, тврдећи да такав прелаз нико није забиљежио, а ако је и било прелаза, прелазили су у ислам православни и католици и то појединачно и у мањем броју. („Босан. црква" стр. 39). Ово потврђује и традиција наших муслиманских маса. Изузевши муслимане, који су прошли кроз школе, у масама муслиманским не постоји традиција, да су они постали **од неке треће вјере,** која није била ни православна ни католичка — а да је био тај случај, не би га муслимански народ заборавио, него би то са поносом истицао.

Приказавши укратко рад г. Јаблановића и пропративши га кратким опажањима, можемо констатовати, да писцу није био циљ рјешавање проблема босанске цркве. Писац је ишао за тим, да јавност која је поколебана у мишљењу о „богомилству" Босне одржи у вјери у истинитост тезе др. Ф Рачкога, и да новије доказе о ортодоксности босанске цркве прикаже само као „скретање у десно" без икаква утицаја на карактер „богомилства" у Босни — Босанци су били богомили и остали су богомили.

Протојереј **Јован Јевтић**

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

Богословље, орган Православног богословског факултета у Београду, послије 10 година непрекидног напора и тешкоћа, ушао је ове године у 11 годину свога живота. Жалосно је да се наш једини научни богословски часопис бори с толиким — материјалним — потешкоћама. Значи, да у нас интерес за богословску науку није још довољно развијен. И једино, захваљујући прегалаштву оснивача „Богословља" и примјерној помоћи врховне црквене власти, могао се овај часопис до сада одржати. Међутим, часопис својом богатом садржином заслужује сваку потпору, а њу би требало да има у што већем броју претплатника.

Ове године, у досада три изашле свеске, „Богословље" је објавило лијеп низ вриједних чланака и расправа из богословске науке. Да споменемо само неке, као: Др Рад. А. Јосића, Борба против и за јевањелског Христа; Милутина Јакшића, Непротивљење злу; Проте Љуб. Влачића, Одлука цара Фрањца I о унијаћењу православних у Далмацији; Р. Веселиновића, Како је постала српска карловачка архиепископија и митрополија; Др. М. Мошина, Јоахимизам и источна теологија; Др Душана Глумца, Јосија, цар Јудин, и Асирци; Др А. П Доброклонског, Васељенски сабори Православне цркве; Пр. Љуб. Влачића, Петровић Петар II Његош; Д. Анастасијевића, Свети Сава је умро 1236 године; Ђорђа Сп. Радојичића, Зашто је Студеница посвећена св. Богородици Благодетелници (Евергетиди). — Осим тога, „Богословље" доноси стручне приказе и оцјене дјела из наше и стране, богословске књижевности.

Гласник Историјског друштва у Новом Саду покренут је већ одавно иницијативом професора Универзитета Др. Ст. Станојевића, који му је главни уредник, и Др. Душана Ј. Поповића, уредника, са сврхом да расправама и објављивањем до сада непознатих извора и докумената расвијетли историју Војводине у првом реду, а онда и осталих наших области. Природно је, да се ту добар дио прилога односи и на историју наше цркве, специјално у Карловачкој Митрополији. Тако најновија свеска (св. 23 за 1936), између осталих ко-

рисних прилога за историју Војводине, доноси чланке: Др М. Томандла, Преписка између Ј. Х. Швикера и епископа Теофана Живковића; Љуб. Влачића, Павле Соларић у борби против уније.

КЊИЖЕВНЕ БИЉЕШКЕ

Поменик шабачко-ваљевске епархије. — Преносимо из новина овај књижевни оглас:

„Скоро ће се почети штампати „Поменик шабачко-ваљевске епархије" из разних извора поцрпао професор Атанасије М. Поповић. Садржина је: I Повесница шабачко-ваљевске епархије; II Епископи шабачко-ваљевске епархије; III Духовна конзисторија, Духовни суд, Црквени суд; IV Калуђерство и манастири: Почетак и ширење калуђерства, Уређење калуђерства, Калуђерски постриг, Степени калуђерства, Значај калуђерства, Заслуге српских манастира и српског калуђерства и свештенства, Манастири: Троноша Боговађа, Чокешина, Ћелије, Петковица, Радовашница и Каона. Наимелетопис, манастирска имовина, свештеници, високе посете и напомене. „Поменик" ће штампати епархијски управни одбор. Одсељени свештеници у друге епархије, који су послали своје фотографије, треба да пошаљу по 100 дин. за 1 примерак Епархијском управном одбору у Шабац преко чековног рачуна бр. 58.358 код Поштанске штедионице у Београду са својом адресом. Исто тако и манастири и цркве из других епархија и друга лица ваља да пошаљу до 1. септембра, да би се знало: колики број да се штампа, јер је дело велико.

БИБЛИОГРАФИЈА

Живан М. Маринковић и Јеврем Игумановић, **Православна наука хришћанска** за I и II разред основних школа. Београд, 1935. Издање књижаре Влад. Н. Рајковић. Стр. 45. Цијена 5 динара.

—

Православна наука хришћанска за III разред основних школа. Према наставном програму израдили Живан М. Маринковић и Јеврем Игумановић. Београд, 1935. Стр. 63. Цијена 6 динара.

—

Православна наука хришћанска за IV разред основних школа. Према наставном програму израдили Живан М. Маринковић и Јеврем Игумановић. Београд 1935. Стр. 52. Цијена 6 динара.

Наука хришћанска за I и II разред основне школе с уметничким сликама према новом програму израдили прота Милош С. Анђелковић и Драг. П. Илић. XI издање. Београд, 1935. стр. 39. Циј. 4 дин.

—

Наука хришћанска за III разред основне школе с уметничким сликама према новом програму израдили прота Милош С. Анђелковић и Драг. П. Илић. X издање. Београд, 193 . Стр. 47, Цијена 5 дин.

—

Наука хришћанска за IV разред основне школе с уметничким сликама према новом програму израдили прота Милош С. Анђелковић и Драг. П. Илић. X издање. Београд, 1935, стр. 48, Цијена 5 дин.

—

Наука хришћанска за I и II разред основне школе по наставном програму саставио Мил. Р. Мајсторовић. Илустровао Живорад Настасијевић. Београд, 1935, Стр. 46, цијена 5 динара.

—

Наука хришћанска православне вере за ђаке III разреда основне школе. Према наставном програму удесили прота М. Милутиновић и Милан Рабреновић. IV издање. Београд 1934. Стр. 72. Цијена 5 динара,

—

Наука хришћанска православне вере за ђаке IV разреда основне школе. Према наставном програму удесили прота М. Милутиновић и Милан Рабреновић. III издање. Београд, 1934. Стр, 63. Цијена 5 динара.

—

Библиска повесница (Стари и Нови Завет) за ученике I разреда средњих школа. Написао Еп. Др Тихон Радовановић. VI издање. Београд 1934. Стр. 128. Цијена 20 динара.

—

Православни молитвеник. Печатано с благословом Њ. Св. Патријарха српског Г. Варнаве. Срем. Карловци, 1935. Стр. 128. Цена 10 динара.

—

Уредба о парохијском свештенству српске православне цркве и његовим активним и пензијским принадлежностима. Срем. Карловци, 1936. Цијена 5 динара (са поштарином 6 динара).

—

Д. Анастасијевић, **Свети Сава је умро 1236 године.** Из »Богословља« Год. XI, св, 3. Београд, 1936. Стр. 39. Цијена 10 динара.

—

Др Јустин Сп. Поповић, **Догматика православне цркве.** Књига друга. Београд, 1936. Стр, 686. Цијена 120 динара.

—

Одговарања на вечерњем, утрењем и литургиском богослужењу у православним црквама, са тропарима и апостолима о већим празницима, за ђаке основних и виших народних школа и за црквене неваче од протођакона Стевана. Београд 136. Стр. 80. Цијена 10 динара.

Извјештај српско-православне богословије у Сарајеву за школску годину 1935-36. Сарајево, 1936. Стр, 35.

—

Извештај Богословије св. Саве у Срем. Карловцима за школску го- 1935-36. Серм. Карловци, 1936.

—

Извештај српске православне богословије на Цетињу за школску 1935-36 годину. Цетиње, 1936, Стр. 30,

—

Извештај српске православне богословије у Битољу за школску 1935-36 годину. (У извештају су штампани чланци: Свешт. Бранка А. Цисаржа, суплента: Пастирско руковођење верних — Цртица из »Пастирског богословља« — стр. 11—27; и Ник. Удицког: Светосавски дух у мисли и животу. — Говор о св, Сави 1936 године. стр. 28—39). Битољ, 1936. Стр. 113.

—

Недеља православља. Година XIII. Уредио Мир. А. Војиновић. Ниш, 1936. Стр. 16, вел. 8⁰.

—

Протојереј Др Радивој А. Јосић, професор Универзитета, **Српско православље**, Предавање, одржано на малом вечерњу у београдској саборној цркви на дан »Недеље православља« 17 фебруара (1 марта) 1936 г. Сарајево, 1936. Прештампано из »Новог Источника«. Стр. 13.

—

Нова уредба о принадлежностима и пензијама парохијског свештенства Српске православне цркве. Приказао Недељко Миладиновић, рачунски виши савјетник у пензији. Сарајево, 1936. Стр. 12. Цијена 3 динара.

—

Правилник о наплати црквених такса за званичне радње јерархијских и самоуправних власти, тела и органа српске православне цркве. Ново службено издање са измењеним и допуњеним текстом. Срем. Карловци, 1936. Стр. 40, Цијена 3 диара.

„НОВИ ИСТОЧНИК", излази у мјесечним свескама од 2 штампана табака. Годишња претплата износи 40 динара. Појединa свеска стоји 4 динара. Рукописи шаљу се „Новом Источнику", Сарајево, Богословија, а претплата на чек Пошт. штедионице бр. 1081. — За штампарију друштва Просвете одговара Јован Карић, Сарајево.

Инв. бр. 38 435